

Kapitola 10

Balkánský rozměr české zahraniční politiky

Tomáš Dopita

BALKÁNSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Balkán má v české zahraniční politice specifické postavení. V devadesátých letech se Česká republika aktivně zapojila do procesu bezpečnostní stabilizace v oblasti bývalé Jugoslávie, zejména prostřednictvím NATO. Později začala být pozornost věnována politické a hospodářské stabilizaci tohoto prostoru.¹ Po konferenci EU se zeměmi západního Balkánu v Soluni v roce 2003 začal být proces stabilizace balkánského regionu v české zahraniční politice explicitně spojován s integrací jednotlivých zemí do EU a NATO.² Také v Koncepci zahraniční politiky (dále jako Koncepce) schválené v červenci 2011 je integrace zemí západního Balkánu do EU a NATO označena za dlouhodobou zahraničněpolitickou prioritu ČR. Balkán však nebyl nikterak zmíněn v programových prohlášeních vlád Mirka Topolánka v roce 2006 a 2007, ani v prohlášeních úřednických vlád Jana Fišera v roce 2009 a Jiřího Rusnoka v roce 2013. Bezpečnostní, politická a hospodářská stabilizace Balkánu prostřednictvím integrace jednotlivých zemí do EU a NATO tedy představuje dlouhodobou, ale nikoli naprosto zásadní prioritu české zahraniční politiky.

V Koncepci je za základní zájem České republiky označeno zachování vlivu Evropy a euroatlantické civilizace v současné mezinárodní politice. Podpora euroatlantické integrace balkánských zemí tak může být čtena jako dlouhodobá politika směřující k naplňování tohoto zájmu. Z dlouhodobého hlediska tento proces postupuje poměrně úspěšně. Řecko (1981), Bulharsko a Rumunsko (2007), a nově i Chorvatsko (červenec 2013) již jsou členskými zeměmi EU, a ostatní země se k EU přibližují. Některé ze zbývajících zemí jsou však v tomto ohledu dosti tvrdými oříšky, a často se zdá, že další postup je zablokovaný a možnosti relevantních aktérů vyčerpány.

Konceptuální zázemí české zahraniční politiky vůči západnímu Balkánu, tedy vůči těm zemím, které se ještě nestaly součástí EU, bylo v roce 2013 blíže popsáno v dokumentu MZV ČR zpracovaného Odborem jižní a jihovýchodní Evropy.³ Tento dokument představuje Balkán jako nedílnou součást evropského prostoru, jež by měla přirozeně směřovat do EU. Bezpečnost, stabilita a prosperita České republiky je zde postavena do přímého vztahu s bezpečností, ekonomickou stabilitou, vládou práva a naplňováním základních demokratických práv a svobod na západním Balkánu. Integrace zemí západního Balkánu do EU, po splnění daných kritérií, je identifikována jako ta nejlepší cesta pro naplňování těchto hodnot. Česká republika proto poskytuje jednoznačnou podporu politice rozšiřování v rámci EU a NATO, a také aktivně pomáhá jednotlivým zemím naplňovat kritéria členství. Všestranný rozvoj západního Balkánu a jeho integrace do euroatlantických struktur jsou podporovány diplomaticky, v oblasti školství a kultury, partnerstvím mezi městy či kraji, ale i v rámci rozvojové a transformační spolupráce teritoriálně zaměřené na Bosnu a Hercegovinu, Srbsko a Kosovo. Česká republika také programově podporuje multilaterální mezinárodní instituce, které působily či stále působí v zemích západního Balkánu, zejména ve vztahu k bezpečnosti, postkonfliktní rekonstrukci, vládě práva a tranziční spravedlnosti.

Ne všechny země EU podporují rozšiřování EU na Balkán tak jednoznačně jako Česká republika. Proto je důležitou součástí českých aktivit vůči západnímu Balkánu podpora aspirací jednotlivých zemí v rámci institucí EU. Euroatlantická integrace západního Balkánu je v rámci EU podporována také prostřednictvím Visegrádské skupiny, regionálního uskupení pro spolupráci středoevropských zemí, tedy České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska. Tato skupina se snaží působit i meziregionálně; již tradičně je každý rok pořádáno setkání ministrů zahraničních věcí V4 s jejich protějšky ze západního Balkánu. Na podporu integrace západního Balkánu byla také zaměřena specifická projektová výzva, vyhlášená Mezinárodním visegrádským fondem v roce 2012. V roce 2013 byla dále rozvíjena i myšlenka založení Západobalkánského fondu podle vzoru Mezinárodního visegrádského fondu, prozatím však tato iniciativa nezískala konkrétní obrysy. Tento fond by měl podporovat kulturní, vědecké a vzdělávací projekty a motivovat k regionální spolupráci. Visegrádská skupina také podporuje vznik sítí odborníků napříč střední Evropou a západním Balkánem, jež by usnadnily přístup k twinningovým projektům na západním Balkánu financovaným prostřednictvím předvstupního finančního nástroje IPA, administrovaného Evropskou komisí.

Záležitostí, která polarizuje jinak konsenzuální politiku České republiky vůči západnímu Balkánu, je spor o status Kosova vůči Srbsku. Tento spor, který dlouhodobě rozděluje mezinárodní společenství, EU, NATO i V4, se nevyhnul ani ČR. Vláda České republiky uznala nezávislost Kosova silovým hlasováním z 21. 5. 2008, ovšem bez podpory tehdejšího prezidenta Václava Klause a proti smyslu usnesení Parlamentu České republiky z 6. 2. 2008. Ve vztahu ke statusu Kosova má Miloš Zeman, který do prezidentského úřadu nastoupil v březnu 2013, názor podobný svému předchůdci V. Klausovi. Proto není do dnešní doby v Prištině obsazen post velvyslance České republiky a není přijat velvyslanec Kosova v Praze, což jsou právě úkony, na kterých se musí aktivně podílet český prezident. Otázka Kosova se také pravidelně

vynořuje v debatě v Poslanecké sněmovně a někteří poslanci odmítají participovat na rozvíjení bilaterálních smluvních vztahů s Kosovem. Polarizace kvůli statusu Kosova se v Poslanecké sněmovně projevuje i politizací úkonů, které s Kosovem přímo nesouvisí. Například poslanec Jaroslav Foldyna odmítl hlasovat pro Karla Schwarzenberga jako předsedu zahraničního výboru v nově zvolené Poslanecké sněmovně kvůli tomu, jakou roli tehdejší ministr Schwarzenberg sehrál při uznání Kosova ze strany vlády České republiky v roce 2008.⁴ Kosovo však *de facto* existuje a usiluje o integraci do EU, v čemž má podporu významných evropských a mezinárodních aktérů. Kosovo také usiluje o rozvíjení bilaterálních vztahů se státy, které ho uznávají, tedy i s Českou republikou. Proto můžeme očekávat, že se otázka vztahu ČR ke Kosovu bude do debaty o české zahraniční politice opakovaně vracet.

I když je integrace západního Balkánu do EU dlouhodobou prioritou české zahraniční politiky, přesto nejsou některé důležité aspekty této politiky veřejně či politicky debatovány. Jde zejména o otázku, jak konkrétně by měla Česká republika nad rámec Visegrádské skupiny koordinovat své kroky či násobit svůj vliv ve spolupráci s dalšími evropskými zeměmi, které také mají na stabilizaci a evropské integraci západního Balkánu výrazný zájem. To je především Rakousko, Slovinsko a nově i Chorvatsko. Slabá pozornost je věnována samotnému řešení či transformaci významných politických konfliktů, jež dlouhodobě blokují integraci Bosny a Hercegoviny a Makedonie do EU i NATO. V případě Bosny a Hercegoviny se ČR snaží přimět místní aktéry k provedení dlouho diskutovaných reforem. Jde zejména o reformu volebního zákona tak, aby odpovídal rozsudku Evropského soudního dvora v případě Sejdíć a Finci versus Bosna a Hercegovina z roku 2009, a také o formalizaci rozdělení státního a obranného majetku. V případě sporu o název Makedonie Česká republika deklaruje připravenost uznat jakékoli urovnání sporu mezi Makedonií/Bývalou Jugoslávskou republikou Makedonie a Řeckem. V bilaterálních vztazích ale Česká republika a dalších 18 států EU užívají název Makedonie či Makedonská republika, v čemž se liší od zbývajících devíti členských států (Belgie, Dánsko, Francie, Německo, Řecko, Litva, Nizozemsko, Portugalsko, Španělsko). V obou případech chybí na české, ale i evropské úrovni diskuse o možných krocích, jež by bylo vhodné udělat pro posun či transformaci těchto dlouhotrvajících politických konfliktů.

Stále silnější roli získává i veřejný a ekonomický aspekt české zahraniční politiky vůči Balkánu, a to zejména vůči Řecku, Bulharsku a Rumunsku. Specifický je v tomto ohledu případ Albánie. Pro mnoho českých firem představují země Balkánského poloostrova perspektivní trhy, do kterých směřují své investice nebo do kterých prodávají své výrobky. Ekonomicky významný je český export strojů a dopravních prostředků a zakázky v sektoru ochrany životního prostředí. Nejvýznamějším investičním sektorem je sektor výroby a distribuce elektřiny, v kterém je velmi aktivní polostátní společnost ČEZ. Společnost ČEZ zahájila svou zahraniční expanzi právě na Balkánském poloostrově, a to akvizicemi v Bulharsku a Rumunsku, v roce 2009 ČEZ vstoupila i do Albánie. V těchto třech zemích ale společnost ČEZ naráží na významné problémy ve vztahu k místním institucím, což má dopad na aktiva a ziskovost této společnosti.

BALKÁNSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Evropská a transatlantická problematika

Na evropské úrovni byl významnou a hojně komentovanou událostí vstup Chorvatska do EU v červenci 2013. Česká republika, která Chorvatsko v jeho evropských ambicích dlouhodobě podporovala, oficiálně přivítala tuto zemi v EU již 8. května, když se v Černínském paláci uskutečnilo česko-chorvatské hudební odpoledne, a následující den seminář s účastí významných českých, chorvatských i evropských politiků, diplomatů a úředníků. Ministr Schwarzenberg se také v ten den setkal s místopředsedou vlády Chorvatska pro vnitřní, zahraniční a evropskou politiku, Nevenem Mimicou. Na počátku června pak prezident M. Zeman navštívil Chorvatsko a setkal se se svým protějškem Ivo Josipovićem. I přes dřívější koketování o spojení ratifikace přístupové smlouvy Chorvatska s tzv. výjimkou z *Lisabonské smlouvy* tak nakonec na vstupu Chorvatska Česká republika aktivně spolupracovala.

Na již pátém setkání ministrů zahraničních věcí zemí Visegrádské skupiny s jejich protějšky ze zemí západního Balkánu, tentokrát v maďarském Gödöllő v říjnu 2013, došlo k opětovnému potvrzení silné podpory procesu evropského integračního procesu ze strany všech zúčastněných. Tohoto setkání se účastnili i ministr zahraničních věcí Litvy, země předsedající v té době Radě EU, představitel Rakouska, Turecka, USA, a také evropský komisař pro rozšiřování a sousedskou politiku EU. Zástupci V4 zdůraznili připravenost sdílet svou zkušenost v regionální spolupráci a evropské integraci se zeměmi západního Balkánu. Mezinárodní visegrádský fond také v roce 2013 přidělil celkem 650 000 EUR na projekty neziskových organizací zaměřujících se na otázky euroatlantické integrace západního Balkánu.⁵

Další důležitou událostí evropského významu, která sice v České republice nevyvolala silnou reakci médií, politiků, ani komentátorů, ale významně ovlivnila evropskou politiku i politický vývoj na Balkáně v roce 2013, bylo dosažení dohody o normalizaci vztahů mezi Srbskem a Kosovem. Tuto dohodu zprostředkovala v dubnu 2013 Vysoká představitelka pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Catherine Ashton s podporou Evropské služby pro vnější akci. Dohoda, kterou po dvouletém vyjednávání podepsali premiéři Ivica Dačić a Hashim Thaçi, nakonec umožnila otevření vyjednávání o Stabilizační a asociační dohodě EU s Kosovem v říjnu 2013 a otevření vyjednávání o členství Srbska v EU v lednu 2014. Na vyjednávání dohody se Česká republika přímo nepodílela, ale na následném postupu v rámci EU aktivně spolupracovala. Překotný vývoj v roce 2013 paradoxně zpomalil proces liberalizace vízového režimu EU s Kosovem, který začal již v lednu 2012, ale ztratil na prioritě a bude dokončen pravděpodobně až po vyjednání Stabilizační a asociační dohody, a také po aktualizaci současného mandátu mise EULEX, který vyprší v červnu 2014.⁶

Na rozdíl od evropské agendy se na úrovni vztahů zemí západního Balkánu vůči NATO v roce 2013 neudálo nic převratného. Vstup Makedonie zůstal zablokovaný kvůli postoji Řecka; Bosna a Hercegovina se neposunula blíže členství kvůli neochotě místních elit finalizovat dohodu o rozdělení státního obranného majetku. Jedinou zemí západního Balkánu, která se v roce 2013 členství v NATO viditelně

přiblížila, byla Černá Hora. Pozvánku ke vstupu do NATO však tato země ještě nedostala.

Česká zahraniční politika vůči Balkánu pokračovala v roce 2013 ve všestranné podpoře euroatlantické integrace zbývajících balkánských zemí. Iniciativy rozvíjené v rámci Visegrádské skupiny otvírají možnost, že se toto středoevropské uskupení stane jedním z hlavních tvůrců evropské politiky vůči západnímu Balkánu.

Bilaterální vztahy

Čeští aktéři byli o pozitivním vývoji v Srbsku i Kosovu dobře informováni, udržovali totiž během roku 2013 s tamními představiteli živé diplomatické styky. Ve vztazích k Srbsku přijal v květnu 1. náměstek ministra zahraničních věcí Jiří Schneider státní tajemnici Veru Mavrić a ministr Jan Kohout navštívil v září Bělehrad, kde jednal s celou plejádou srbských čelných představitelů. Na konci roku pak náměstek ministra zahraničních věcí ČR Karel Borůvka představil v Černínském paláci novou velvyslankyni ČR v Srbské republice Ivanu Hlavsovou. Nastupující velvyslankyně ve svém projevu zdůraznila, že její prioritou bude podpora ekonomických zájmů ČR.⁷ V květnu pak byla v Bělehradu za účasti ředitele Národního bezpečnostního úřadu Dušana Navrátila podepsána smlouva o výměně a vzájemné ochraně utajovaných informací,⁸ a následně byla podepsána dohoda mezi vládami České republiky a Srbské republiky o rozvojové spolupráci, která osvobozuje české rozvojové projekty a jejich realizátory od dovozních cel, daní, vízových a jiných poplatků. Ve vztahu ke Kosovu se ministr Schwarzenberg ještě v prosinci 2012 setkal se svým kosovským protějškem Enverem Hoxhajem. Následně první náměstek Schneider navštívil Kosovo v dubnu 2013. Kosovo také v listopadu přijalo ředitele Mezinárodního odboru Kanceláře prezidenta republiky Hynka Kmoníčka. Do České republiky z Kosova v dubnu dorazili generální sekretář a politický ředitel Ministerstva zahraničních věcí Kosova a v květnu i náměstci ministra školství a ministra práce a sociálních věcí. V červnu pak ČR navštívili i zástupci Výboru pro evropskou integraci parlamentu Kosova. V listopadu podepsal vedoucí zastupitelského úřadu v Prištině s kosovským ministrem financí smlouvu o zamezení dvojímu zdanění a zabránění daňovému úniku. Je však otázkou, jak tato smlouva projde ratifikačním procesem v Parlamentu ČR, a zejména v nově sestavené Poslanecké sněmovně. Část poslanců je totiž dlouhodobě proti rozvíjení bilaterálních vztahů s Kosovem.

Nad rámec problémů v energetickém sektoru byly vztahy České republiky s Rumunskem a Bulharskem poměrně komplexní. V Rumunsku se v roce 2013 konaly dvě diplomatické události regionálního významu, kterých se účastnili i oficiální představitelé České republiky. Jde o setkání národních koordinátorů pro spolupráci mezi Čínskou lidovou republikou a šestnácti zeměmi střední a východní Evropy, které se účastnil náměstek K. Borůvka v říjnu 2013. Druhou událostí bylo 2. výroční fórum Strategie EU pro Podunají, kterého se v říjnu účastnil 1. náměstek J. Schneider. V Bulharsku se žádná podobná událost nekonala, přesto prezident M. Zeman v červnu 2013 jednal se svým protějškem Rosenem Plavnelievem, a to během návštěvy 18. summitu prezidentů střední Evropy v Bratislavě. Bulharsko získalo pro EU i Českou republiku v roce 2013 zvláštní význam, protože během tohoto roku do této země dorazilo

přes deset tisíc uprchlíků z válkou zmítané Sýrie. Proto na začátku prosince předal český ministr vnitra svému protějšku v Bulharsku šek na 25 mil. Kč jako pomoc při řešení této složité situace.⁹ Pro Bulharsko a Rumunsko byla ve vztahu k České republice důležitá otázka vstupu těchto zemí do schengenské zóny volného pohybu. Když v březnu 2013 přijal ministr Schwarzenberg svůj rumunský protějšek Tituse Corlăteana, oba poznamenali, že Rumunsko a Bulharsko po značných investicích již dlouho splňují veškeré technické požadavky pro vstup do schengenské zóny. Bohužel, mezi členskými zeměmi není konsenzus, a proto se vstup stále odkládá. Ministr Schwarzenberg v této věci vyjádřil Rumunsku i Bulharsku plnou podporu.¹⁰

Řecko je v EU nejvíce stížené dluhovou a ekonomickou krizí. Vztahy České republiky s touto zemí byly v roce 2013 poměrně utlumené, přičemž hlavními tématy bilaterálních vztahů zůstaly obchod a turismus. Právě v oblasti turismu došlo v září 2012 k nečekané události, když byli dva čeští občané zadrženi řeckou policií kvůli podezření ze špionáže na ostrově Limnos, protože natáčeli a fotili vojenské objekty. Jednání v této kauze bylo komplikované, a dva Češi byli propuštěni až po intervenci premiéra Nečase u řeckého premiéra Antonise Samarase v lednu 2013. Také vztahy s Republikou Makedonie nebyly během roku 2013 intenzivní, snad s výjimkou jmenování nového velvyslance pana Stojcheskiho prezidentem V. Klausem v lednu 2013. O něco více aktivit proběhlo ve vztahu s Černou Horou. V září 2013 přijal ministr J. Kohout státního tajemníka pro evropskou integraci a hlavního vyjednavače členství Černé Hory v EU Aleksandara Andriju Pejoviće v Černínském paláci, kde spolu konzultovali postup integrace do euroatlantických struktur a ekonomickou spolupráci. V září 2013 jmenoval prezident Zeman paní Slavicu Milačíc jako novou velvyslankyni Černé Hory, se sídlem ve Vídni. Je také úspěchem české diplomacie, že v říjnu 2013 byla jako vedoucí mise OBSE v Černé Hoře jmenována Janina Hřebíčková.

Ve vztahu k Bosně a Hercegovině se Česká republika snaží již dlouhodobě přimět místní aktéry k řešení klíčových politických otázek blokujících euroatlantickou integraci této země, tedy rozdělení státního a obranného majetku a změně volebního zákona podle rozsudku Evropského soudního dvora z roku 2009. Řešení těchto otázek je však stále v nedohlednu. Již v první polovině roku 2012, po tehdejších sestavení vlády Bosny a Hercegoviny, konzultovali 1. náměstek J. Schneider i ministr K. Schwarzenberg se svými protějšky priority nové vlády této země ve vztahu k euroatlantické integraci, a také ekonomické otázky. V dubnu 2013 pak Prahu opět navštívila první náměstkyně ministra zahraničních věcí paní Ana Trišić-Babić, když v Černínském paláci jednala s 1. náměstkem Schneiderem. V květnu pak tehdejší ministr dopravy Zbyněk Stanjura podepsal v Lipsku se svým bosenskohercegovským protějškem smlouvu o mezinárodní silniční dopravě. V září navštívil Bosnu a Hercegovinu ministr vnitra Martin Pecina a podepsal v Sarajevu se svým protějškem smlouvu o spolupráci v boji proti trestné činnosti. Ve snaze posunout vyjednávání o reformě volebního systému Česká republika umožnila 2. a 3. 12. 2013 schůzku představitelů nejdůležitějších bosenskohercegovských stran s představiteli EU v Praze, v Černínském paláci. Schůzka trvala 16 hodin a účastnil se jí i evropský komisař pro rozšíření Štefan Füle.¹¹ Toto jednání pomáhala organizovat i nově jmenovaná velvyslankyně Bosny a Hercegoviny v Praze paní Danka Savić. Ke kýženému výsledku ale vyjednávání nedospělo.

Bosně a Hercegovině je v české zahraniční politice věnována zvláštní pozornost i v rozvojové a transformační spolupráci. Dle aktuální *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce na období 2010–2017* je Bosna a Hercegovina programovou zemí české rozvojové spolupráce a Srbsko a Kosovo jsou zeměmi projektovými. Všechny tři tyto země jsou také prioritními zeměmi v rámci programu transformační spolupráce. V roce 2013 bylo za účelem rozvojové a transformační spolupráce alokováno do těchto zemí více než 90 mil. Kč, přičemž největší část, zhruba 60 mil. Kč, putovala do Bosny a Hercegoviny. Celkem bylo v roce 2013 realizováno s těmito zeměmi 27 dvoustranných projektů v gesci České rozvojové agentury, 20 malých lokálních projektů při zastupitelských úřadech, čtyři projekty transformační spolupráce v gesci odboru lidských práv a transformační spolupráce na MZV, dva projekty hospodářské spolupráce v gesci MPO a také jeden projekt v rámci bezpečnostní spolupráce v gesci MV. Projekty se zaměřovaly jak na podporu a zvyšování kapacit místních institucí, tak na řešení specifických místních problémů, např. odblokování říčního toku kvůli nevybuchlé munici, rozvoji kapacit cévní chirurgie nebo začlenění lidí se zdravotním postižením. Navíc, na školní rok 2012/13 by MŠMT nabídnuto pro tyto země celkem 22 stipendií.¹²

V roce 2013 tedy Česká republika pokračovala v aktivním rozvíjení bilaterálních vztahů zejména s Chorvatskem, Srbskem, Rumunskem, Bulharskem. Zvláštní pozornost byla věnována pokusům o mediaci vnitřních sporů v Bosně a Hercegovně. Kosovu se také dostalo zvláštní pozornosti, ale česká zahraniční politika vůči této zemi je stále dvoukolejná, když někteří aktéři odmítají s Kosovem jednat jako s nezávislou zemí. Poměrně málo pozornosti bylo v roce 2013 na diplomatické úrovni věnováno Černé Hoře, a ještě méně pak Řecku, Makedonii a Albánii.

Ekonomické vztahy

Důležitým tématem, na který reagovalo vícero českých aktérů i česká média, byly problémy českých společností podnikajících v sektoru výroby a distribuce elektřiny v Rumunsku, Bulharsku a Albánii. Největší problém se objevil v Albánii, kde se ČEZ dlouhodobě potýkal se špatnou platební morálkou albánských zákazníků a následně státní regulátor téměř dvojnásobně zvýšil tarify, které CEZ Shpërndarje platí státem vlastněné elektrárenské společnosti. Zároveň ale regulátor nepovolil distribuční firmě promítnout zdražení do cen pro odběratele. Nakonec albánský regulační úřad v lednu 2013 odebral CEZ Shpërndarje licenci a dosadil do jejího vedení státního administrátora, čímž ČEZ ztratila kontrolu nad společností, za jejíž 76 % akcií v roce 2009 zaplatil 102 mil. EUR.¹³ Také v Bulharsku se společnost ČEZ, ale také česká společnost Energo-Pro a rakouská firma EVN, dostaly do sporu s místními institucemi. Na počátku roku 2013 v Bulharsku probíhaly veřejné protesty proti vysokým cenám elektrické energie. Protesty se obrátily proti vládě, která kvůli tomu nakonec odstoupila. Následně během roku bulharský regulátor několikrát snížil cenu vykupované elektřiny a zahájil kroky pro odebrání licence společnosti ČEZ. Toto řízení však bylo v listopadu zastaveno. Kromě společnosti ČEZ měla v roce 2013 v Bulharsku potíže i další česká společnost Energo-Pro, již byla bulharským antimonopolním úřadem v průběhu roku dvakrát udělena pokuta za zneužívání dominantní pozice na trhu.¹⁴ I v Rumun-

sku, své třetí balkánské destinaci, čelila ČEZ v roce 2013 potížím. ČEZ má v Rumunsku větrný park Fantanele a Cogeaalac o instalovaném výkonu 600 megawattů, což je investice v hodnotě 1,1 mld. EUR.¹⁵ Rumunská vláda však během roku 2013 omezila podporu obnovitelných zdrojů, což podle analytika České spořitelny Petra Bártka snížilo průměrný roční výnos ČEZ v příštích letech o zhruba 1,7 mld. Kč.¹⁶

Zájmy českých ekonomických subjektů, zejména společnosti ČEZ, aktivně hájil premiér Nečas. V tiskovém prohlášení z 22. ledna označil kroky albánských úřadů „jako velmi negativní signál pro tradičně velmi dobré a přátelské vztahy obou zemí“ a uvedl chování Albánie vůči českému investorovi do vztahu vůči albánským aspiracím na integraci do EU. Argumentoval, že Albánie musí prokázat, že je právním státem, aby zabránila eskalaci problému.¹⁷ ČEZ byla v tomto Nečasově prohlášení vyslovena podpora při vymáhání škod, načež ČEZ v květnu opravdu zahájila arbitráž na základě Smlouvy o energetické chartě. V říjnu 2013 vyzvala albánská vláda společnost ČEZ k urovnání sporu, přičemž albánský ministr energetiky Damian Gjinkuri potvrdil, že Albánie si konflikt nepřeje, protože by vedl k zablokování investic do energetického sektoru a poškodil celou tuto oblast.¹⁸ Vstřícnější postoj ze strany Albánie může být spojen i s výměnou vlády po parlamentních volbách v červnu 2013, jež vyhrála Aliance pro evropskou Albánii pod vedením Socialistické strany a jejího předsedy, Edi Ramy. Rozuzlení sporu o CEZ Shpërndarje je otázkou budoucnosti. Je však zřejmé, že čeští aktéři se setkali s neočekávanou a nechtěnou situací, na kterou reagovali koordinovaně a vytvořili tlak prostřednictvím instituce mezinárodní arbitráže v kombinaci s vahou České republiky jako členské země EU. Eskalace vztahů s členským státem by znamenala komplikaci pro evropskou integraci Albánie a negativní signál pro mezinárodní investory, čemuž se albánští aktéři, zdá se, snaží předejít.

Premiér P. Nečas reagoval i na potíže ČEZ v Bulharsku, když v únoru 2013 v reakci na tvrdou rétoriku bulharských autorit vůči českým společnostem v tiskové zprávě prohlásil, že očekává, že Bulharsko bude dodržovat mezinárodní závazky, evropské právo i vlastní zákony.¹⁹ Také tehdejší ministr průmyslu a obchodu Martin Kuba se v této době zajímal o vývoj okolo aktivit společnosti ČEZ v Bulharsku, když se setkal s chargé d'affaires Bulharské republiky v České republice paní Goryanou G. Lenkovou a vyjádřil obavy o dobré jméno a investice největší české společnosti.²⁰ I v případě Bulharska je vyznění celé situace otevřené, ale podobně jako v případě Albánie zde můžeme sledovat české aktéry, jak se snaží posilovat pozici polostátní společnosti ČEZ vůči místním institucím. Společnost ČEZ měla v roce 2013 potíže i v Rumunsku, kde vláda snížila podporu obnovitelným zdrojům energie. V tomto případě společnost ČEZ podala proti postupu Rumunska stížnost u Evropské komise, nesetkala se však s přímou viditelnou podporou českých politiků. Ostatně, opatření omezující podporu obnovitelným zdrojům energie byla v roce 2013 učiněna i v České republice.

Investiční a podnikatelské aktivity českých subjektů v balkánském regionu, a zvláště jejich problémy s místními institucemi, byly v české veřejné i politické debatě silně tematizovány a vyvolaly reakci politických představitelů české zahraniční politiky. Zejména ve vztahu k Albánii, kde byly problémy zdaleka nejsilnější, je pro aktéry české zahraniční politiky otázkou, jestli by se měly tyto problémy promítnout do podpory evropských aspirací Albánie.

BALKÁNSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Vláda P. Nečase se držela již tradičního nastavení české zahraniční politiky vůči Balkánu, když prioritizovala podporu integrace zbývajících balkánských zemí, tedy tzv. západního Balkánu, do EU a NATO. V reakci na problémy polostátní společnosti ČEZ v Albánii a Bulharsku byl aktivní premiér, který prostřednictvím tiskových zpráv vyslal jasné vztazy zainteresovaným aktérům. P. Nečas také dokázal vyřešit situaci dvou českých programátorů dlouhodobě zadržovaných v Řecku pro podezření ze špionáže. Vláda J. Rusnoka Balkán sice ve svém programovém prohlášení nezminila, tradiční linii vytvořenou předchozími vládami však neopustila.

Aktérem, který nejkomplexněji a nejvýrazněji ovlivňuje českou zahraniční politiku vůči balkánským zemím, je dlouhodobě Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Ministerstvo se během roku 2013 snažilo naplňovat předem stanovené cíle, tedy zejména všestranně rozvíjet přátelské vztahy se všemi zeměmi Balkánského poloostrova a podporovat další integraci jednotlivých zemí do euroatlantických struktur. Ve vztahu k naplňování těchto cílů byly významné a viditelné aktivity ministrů Schwarzenberga i Kouhoutu a jejich náměstků. Do práce ministerstva ve vztahu k balkánským zemím je však dále zapojeno mnoho lidí zajišťujících naplňování každodenních odborných či úředních povinností a úkolů. Jde zejména o Odbor států jižní a jihovýchodní Evropy, Odbor bezpečnostní politiky a Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Právě Odbor států jižní a jihovýchodní Evropy na počátku roku 2013 blíže specifikoval východiska české zahraniční politiky vůči západnímu Balkánu, když akcentoval snahu o posílení bezpečnostní a ekonomické stability a předvídatelnosti, vlády a vymahatelnosti práva a zajištění demokratických práv a svobod. Ministerstvo také jmenuje stálé diplomatické zástupce do pracovních výborů pracujících pod Radou pro zahraniční věci EU, jež se věnují zemím západního Balkánu, tedy zejména do Výboru pro západní Balkán, ale také do Politické a bezpečnostní komise, která určuje práci a přijímá doporučení od Vojenského výboru a Výboru pro civilní aspekty krizového řízení. Ministerstvo zahraničních věcí je také zřizovatelem České rozvojové agentury, která je aktérem svého druhu, protože administruje převážnou většinu z objemu rozvojové spolupráce ČR realizované v Bosně a Hercegovině, Srbsku a Kosovu. V neposlední řadě MZV spravuje velvyslanectví ve všech státech Balkánského poloostrova kromě Černé Hory, kde funguje pouze konzulát.

Prezidenti Klaus i Zeman, kteří se vystřídali v úřadu prezidenta České republiky v březnu 2013, se zapojovali do české zahraniční politiky vůči balkánským zemím konstruktivně, zejména když se setkávali se svými protějšky a jmenovali velvyslance a velvyslankyně. Oba prezidenti zastávali podobně odmítavou politiku vůči Kosovu. Spor o jmenování velvyslanců, jenž mezi sebou vedli prezident Zeman a tehdejší ministr Schwarzenberg, se žádné z balkánských zemí přímo nedotkl. Odpor nejvyššího představitele ČR vůči nezávislosti Kosova je tedy již od roku 2008 kontinuální součástí české zahraniční politiky.

Na českou zahraniční politiku vůči Balkánu mají vzrůstající vliv i nestátní subjekty, tedy zejména firmy a neziskové organizace. Z těchto se však aktérem v české za-

hraniční politice, tedy subjektem, který svými aktivitami tuto politiku viditelně ovlivnil, stala pouze společnost ČEZ, která během roku 2013 podala návrh na arbitráž vůči Albánii a stížnost k Evropské komisi na postup rumunských institucí.

BALKÁNSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍ PROSTORU

Média v České republice postupovala v roce 2013 z velké části ruku v ruce s hlavními aktéry české zahraniční politiky vůči Balkánu. Jasně vymezená česká politika podporující euroatlantickou integraci zbývajících balkánských zemí nebyla mediálně zpochybňována a figurovala spíše jako obecně uznávané pozadí celkových vztahů. To se projevovalo i v obšírném informování o důsledcích, které bude mít rozšíření EU o Chorvatsko. O jednotlivých sporech o legitimitu, které jsou hlavní překážkou dalšího rozvoje všestranných vztahů s Balkánem, česká média informovala velmi stručně. Jedinou výjimkou v tomto ohledu představuje spor o status Kosova, jehož nezávislost je na některých informačních platformách až zuřivě odmítána.²¹ Je zajímavé, že dubnová dohoda o urovnání vztahů mezi Srbskem a Kosovem, která podle mnoha komentátorů znamená ze strany Srbska *de facto* uznání moci Prištiny nad územím Kosova, nevyvolala až na pár výjimek žádnou větší debatu v českém veřejném prostoru.

Širokého pokrytí se v českých médiích dostalo problémům společnosti ČEZ v Albánii, Bulharsku a Rumusku. Společnost ČEZ je v tomto kontextu většinou vyobrazována jako firma, která sice byla úspěšná v tendrech, ale nyní se musí potýkat se změnou pravidel, což ji připravuje o očekávané zisky.

Mnoho pozornosti se v českých médiích dostalo i případu zadržení dvou Čechů v Řecku kvůli podezření ze špionáže. Dlouhodobé zpravodajství o několikaměsíčním pobytu dvou českých programátorů v řeckém vězení bylo vysoce personifikované a emotivní.²² V tomto případě je možné, že velká pozornost médií se stala jednou z hlavních příčin intervence premiéra P. Nečase, který nakonec pro oba programátory zařídil cestu domů.

ZÁVĚR

Zahraniční politika České republiky vůči zemím Balkánského poloostrova představovala v roce 2013 směs spíše proaktivního přístupu ve věci euroatlantické integrace a reaktivního vyrovnávání se s bezprostředními podněty, které byly převážně ekonomického rázu. Ve věci uznání legitimacy nezávislosti Kosova pak česká zahraniční politika i v roce 2013 pokračovala v dlouhodobém vnitřním konfliktu, doprovázeném polarizací aktérů a institucí.

Česká republika dlouhodobě usiluje o stabilizaci Balkánského regionu cestou integrace zbývajících balkánských zemí do euroatlantických struktur. Česká republika tuto strategii přijala v průběhu svého vstupu do EU. Postupem času však docházelo k transformaci reaktivního charakteru tohoto segmentu české zahraniční politiky smě-

rem k proaktivnímu vytváření společné evropské politiky vůči západnímu Balkánu, jako např. při procesu liberalizace vízového režimu států EU se zeměmi západního Balkánu. V roce 2013 bylo možno sledovat další vyjasňování a konkretizaci proaktivních postojů české zahraniční politiky vůči balkánským zemím. V rámci EU Česká republika i v tomto roce jednoznačně podporovala proces rozšiřování na západní Balkán. Zároveň začal být kladen vyšší důraz na nutnost naplnění podmínek pro vstup ze strany aspirantských zemí. V tomto smyslu Česká republika pokračovala v přizpůsobování náplně rozvojové a transformační spolupráce realizované v Bosně a Hercegovině, Srbsku a Kosovu. Podobně začal být za přispění České republiky konkretizován i jednotný proaktivní přístup Visegrádské skupiny vůči západnímu Balkánu. V roce 2013 V4 diskutovala o vícero společných iniciativách vůči západnímu Balkánu, a také alokovala první objem financí na projekty neziskových organizací pracujících na přibližování zemí západního Balkánu k EU. Visegrádská skupina skýtá vysoký potenciál pro formování evropské politiky vůči západnímu Balkánu v blízké budoucnosti.

Vzrůstající společenské a ekonomické propojení České republiky s balkánskými zeměmi přineslo v roce 2013 více podnětů. Nejvýraznějším takovým impulzem byly problémy českých společností podnikajících v sektoru výroby a distribuce elektřiny v Albánii, Bulharsku a Rumunsku. Političtí aktéři reagovali na nestandardní postupy místních autorit v těchto státech prozatím pouze rétoricky. Je otázkou, jestli a jakým způsobem se problémy českých ekonomických subjektů promítnou do české zahraniční politiky vůči těmto zemím v blízké budoucnosti.

Záležitostí, která dlouhodobě polarizuje veřejnou debatu i aktéry a instituce zapojené do české zahraniční politiky, je spor o status Kosova vůči Srbsku. V roce 2013 se jednotlivá ministerstva snažila rozvíjet s Kosovem vzájemné vztahy. Oproti tomu, prezident V. Klaus i M. Zeman se k nezávislosti Kosova na Srbsku stavěli odmítavě. Podobně i část Poslanecké sněmovny projevovala aktivní odpor vůči rozvíjení bilaterálních vztahů s Kosovem. Je otázkou, bude-li v Poslanecké sněmovně nově ustavené na konci roku 2013 protikosovská frakce natolik silná, aby dokázala rozvíjení vztahů s Kosovem účinně blokovat. Mezi Srbskem a Kosovem došlo v dubnu 2013 k důležité politické dohodě o urovnání vztahů, jež umožnila depolitizovat řešení mnohých stávajících problémů a usnadnila tak další přibližování těchto krajin k EU. V českém politickém a veřejném diskurzu tento vývoj výrazně nerezonoval. Přesto stojí za povšimnutí, že Kosovo v listopadu 2013 oficiálně navštívil ředitel Mezinárodního odboru Kanceláře prezidenta republiky. Současný prezident České republiky nezávislost Kosova odmítá, ale Kancelář prezidenta republiky Kosovo minimálně bere na vědomí.

Poznámky

¹ To se odrazilo i v programovém prohlášení vlády Vladimíra Špidly v roce 2002.

² Viz programové prohlášení vlád Stanislava Grosse v roce 2004 a Jiřího Paroubka v roce 2005, program českého předsednictví Rady EU v první polovině roku 2009 i programové prohlášení vlády Petra Nečase v roce 2010.

- ³ MZV ČR: *Česká zahraniční politika a region západního Balkánu. Odbor států jižní a jihovýchodní Evropy*, 2013. On-line: www.mzv.cz/file/958190/Ceska_zahranicni_politika_a_region_zapadniho_Balkanu.pdf.
- ⁴ Viz záznam první schůze zahraničního výboru 7. Poslanecké sněmovny, konané 5. 12. 2013. On-line: www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=90578.
- ⁵ Viz webové stránky Mezinárodního visehradského fondu. On-line: visegradfund.org/wordpress/wp-content/uploads/approved/v4fund_approved_visegrad+_2012.pdf.
- ⁶ Rozhovory na MZV ČR, únor 2014.
- ⁷ MZV ČR, 20. 12. 2013. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/archiv_zprav/rok_2013/x2013_12_20_namestek_boruvka_predstavil.html.
- ⁸ Poslanecká sněmovna. Sněmovní tisk 1123/0, část č. 1/6. Znění smlouvy on-line: www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=89146.
- ⁹ *Bulharsko bojuje s přílivem uprchlíků, budou žít i v kláštrech*. ČTK, 28. 12. 2013.
- ¹⁰ MZV ČR: Záznam tiskové konference ministra Karla Schwarzenberga a ministra zahraničních věcí Rumunská Tituse Corlăţeanu, 13. 3. 2013. On-line: www.mzv.cz/file/965892/Titus_Corlăţeanu24kpbs.mp3.
- ¹¹ Rozhovor na MZV ČR, 28. 2. 2014.
- ¹² Agregované na základě přehledů projektů české rozvojové spolupráce v těchto zemích za rok 2013, které jsou k dispozici na www.mzv.cz.
- ¹³ *Energetický gigant ČEZ zahájil mezinárodní arbitráž proti Albánii*. ČTK, 24. 6. 2013.
- ¹⁴ *ČEZ dostal další ránu v Bulharsku. Regulátor snížil ceny elektřiny*. E15, 30. 12. 2013.
- ¹⁵ *HN: ČEZ si u Evropské komise stěžuje na změnu zákona v Rumunsku*. ČTK, 21. 8. 2013.
- ¹⁶ *ČEZ: Náš pohled na Rumunsko se změní. Už zde nebudeme dál investovat*. investičníweb, 17. 12. 2013. On-line: www.investicniweb.cz/zpravy-z-trhu/2013/12/17/cez-nas-pohled-na-rumunsko-se-zmenil-uz-zde-nebudeme-dal-investovat/.
- ¹⁷ Vláda ČR: *Premiér Petr Nečas: Odebrání licence ČEZ v Albánii regulačním úřadem vnímám velmi negativně*, 22. 1. 2013.
- ¹⁸ *Albánská vláda chce jednat s ČEZ, obává se mezinárodní arbitráže*. ČTK, 21. 10. 2013.
- ¹⁹ Vláda ČR: *Premiér: Výroky bulharských představitelů vůči ČEZu jsou nestandardní*, 19. 2. 2013.
- ²⁰ MPO: *Požádal ji o informace týkající se aktuálního vývoje okolo podnikatelských aktivit společnosti ČEZ v Bulharsku*, 21. 2. 2013.
- ²¹ Například www.kosovoonline.cz a parlamentnilisty.cz.
- ²² Například: *Člověku je pořád do pláce, říkají matky zadržovaných Čechů v Řecku*. Lidovky.cz, 18. 9. 2012.